

נייר עמדה בנושא

חלק העקרונות בחוק דיני הממונות התשע"א-2011

מוגש לוועדת החוקה, חוק ומשפט

מבוא

בראשית חלק העקרונות, המופיע בסעיפים הראשונים להצעת החוק, נקבעו תכליות החוק. לתכליות יועד תפקיד קריטי בפרשנות החוק, כפי שנאמר בדברי המבוא להצעה: "האופי הקודיפיקטורי של הצעת חוק דיני ממונות משפיע על פרשנותה. פרשנות זו צריכה להיעשות מתוך שאיפה להגשים את התכליות המונחות ביסוד החוק".¹ רבני צוהר, הקליניקה למשפט עברי בבר אילן ומכון משפטי ארץ, בעזרת הערות של ד"ר מיכאל ויגודה וצוותו מהמחלקה למשפט עברי במשרד המשפטים, גיבשו מספר הצעות לתיקונים, שביסודם שלושה עקרונות:

- תכלית החוק צריכה להיות תיקון החברה כולה ולא רק תיקון היחיד.
- ערכי הצדק ותום הלב במדינה היהודית צריכים להישאב ממקורות ההלכה היהודית.
- החוקים צריכים להיות מנוסחים באופן קונקרטי וברור עד כמה שניתן, ולא באופן כללי המניח מקום לפרשנויות רבות ומגוונות.

השינויים המוצעים

שינוי א:

נוסח הצעת החוק כפי שאושר בקריאה ראשונה:

תכליות החוק 1. התכליות המנויות להלן הן מתכליות חוק זה:
[ח]

(1) הבטחת צדק, הגינות וסבירות;

במקום סעיף 1(1) יבוא:

"קידום ערכיה של מדינת ישראל כמדינה החותרת לצדק, לתום לב ולסבירות ברוח עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של המשפט העברי.

הסברים לשינוי זה:

- עיצוב החברה כולה: תכלית החוקים והתקנות בעם ישראל היא לא רק מיצוי צדק בין הפרטים הנידונים, אלא עיצוב החברה כולה בצורה הרצויה.²

ב. **חתימה ליישום ערכי המשפט העברי:** ישנה חשיבות רבה לכך שחוקי מדינת ישראל ישקפו ככל הניתן את ערכי ההלכה היהודית. בקשר לכך ראוי לצטט כאן את דבריו של כבוד השופט משה זילברג: יש בזה משום אבסורד, כי בבואנו לחדש את חיי האומה על אדמת המולדת, נדלג דווקא על אותו הסקטור הרוחני שעמד למעשה, במשך אלפיים שנה, במרכז העניין וההתעניינות של האומה.³

עיקרון זה נקבע כבר על ידי המחוקק כעיקרון כללי בחוק יסודות המשפט התש"ם-1980, כיישום הנאמר במגילת העצמאות כי מדינת ישראל "תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל".

ג. **החלפת עיקרון "הגינות" בעיקרון "תום לב":** עיקרון תום הלב, המופיע בסעיף 2 באופן עצמאי, יוכנס כאחת מתכליות החוק שנועדו לפרש חוקים קונקרטיים בהיעדר הכרעה בלשון החוק. הדרישה לתום לב בהתנהלות ממונית תופסת מקום משמעותי במשפט העברי. במקרא ובחז"ל אנו מוצאים הנחיות כדוגמת "מדבר שקר תרחק" (שמות כג, ז; שבועות לא ע"א), "שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב" (בבא מציעא, מט ע"א) וכן "מחוסרי אמנה אין רוח חכמים נוחה מהם" (שם, מח ע"א).

עם זאת, על אף שחכמי ישראל הכירו בקיומן של תכליות מוסריות מחייבות, וכינו את המנתק את החוק מתכליתו "נבל ברשותו התורה",⁴ הם הקפידו שלא לנסח את החוקים עצמם באופן עקרוני, כוללני ומופשט, אלא באופן פרטני ומדויק לכל מקרה ומקרה,⁵ כאשר התכליות שימשו אותם רק כאשר היה ספק בלשון החוק.⁶

זאת, מתוך תפיסה שקיבוע עקרונות מוסריים כלליים באופן מחייב, משאיר מקום לפרשנות רחבה מאד, אשר מכרסמת ביכולת של האדם הפשוט ליישם את החוק בחיי היומיום, וכן עלול לגרום לחוסר שוויון בין אנשים שונים הנידונים על פי אותו חוק.⁷

לפיכך העמדת תום הלב, שהוא עיקרון כוללני ומופשט, כחוק עצמאי שיש לו נפקויות משפטיות מנוגדת לתפיסת חכמי ישראל ולדרכו של המשפט העברי.

לכן העברנו את עיקרון תום הלב, מהיותו סעיף בפני עצמו המעניק לו מעמד של חוק עצמאי, לרשימת תכליות החוק, המפרשת חוקים קונקרטיים בהיעדר הכרעה בלשון החוק ומהווה ציון דרך מוסרי וערכי למטרותיו.

שינוי ב:

לאחר סעיף 1 אנו מבקשים להוסיף את סעיף 1ב:

"תכליות החוק יפורשו בהתאם למשפט העברי."

הסבר להוספה זו:

חתימה ליישום ערכי המשפט העברי כפי שהתבאר לעיל.

שינוי ג:

לאחר סעיף 1 אנו מבקשים להוסיף את סעיף ג:

"חוק זה יפורש לפי לשונו, ובהיעדר הכרעה מלשון החוק על פי תכליותיו".

הסבר להוספה זו:

הוספה זו מדגישה שיש להעדיף את לשון החוק הקונקרטי על פני תכליותיו. זאת, בגלל הרצון להימנע מקביעת עקרונות כלליים, הניתנים לפרשנויות שונות, בספר החוקים, מהסיבות שנמנו לעיל.

שינוי ד:

נוסח הצעת החוק כפי שאושר בקריאה ראשונה:

תום לב 2. בשימוש בזכות, בביצוע פעולה משפטית ובקיום חיוב, יש לנהוג בתום לב.

השינוי המוצע: סעיף 2 יימחק

הסבר לשינוי זה:

תום הלב הוכנס בסעיף התכליות מהסיבות שהוזכרו לעיל.

¹ הצעות חוק הממשלה – 595, י"ג בסיון תשע"א, 15.6.11, עמ' 701.
² בהקשר זה ניתן להזכיר כללים בהלכה כגון: "שלא תנעול בפני לוויין", "שלא יהא כל אחד הולך ותוקף בטליתו של חברו", "מפני תיקון עולם" ועוד. עיינו בבא קמא ח ע"א; בבא מציעא ג ע"א; גיטין לב ע"א; שם לו ע"א; שם נג ע"א ועוד.
³ מ' זילברג, "לשאלת עריכת קודכס עבריי", הפרקליט ד (תשי"ח), עמ' 262.
⁴ רמב"ן על התורה ויקרא יט, ב.
⁵ המשנה והגמרא, ובעקבותיהם השולחן ערוך וספרי ההלכה, נוסחו תמיד באופן קזואיסטי מובהק, המפרט מקרים ודינים, ולא בצורה של כללים ועקרונות.
⁶ סוכה לב ע"א; שם ע"ב; יבמות טו ע"א; שם פז ע"ב.
⁷ עליונות החוק הקונקרטי על עקרונות מופשטים: "אם כן נתת דבריך לשיעורין" (שבת לה ע"ב; מגילה יח ע"ב; גיטין יד ע"א; בבא בתרא כט ע"א); מ' זילברג, "קושיותיו של ר' ירמיה: שיטה או אופי", בתוך: כתבי מ' זילברג עמ' 151; "מיום שחרב בית המקדש אין לו לקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה" (ברכות ח ע"א); הרב י"ד סולביצ'יק, איש ההלכה עמ' 55. חוסר יכולת

ליישם את החוק: "התראת ספק אינה התראה" (מכות טו ע"ב). דוגמאות לחשיבות האחידות ביישום החוק: "לא תתגודדו" (יבמות יג ע"ב); זקן ממרא (רמב"ם ממרים ג, ד).